

Карпець О. С.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів
Західнодонбаського інституту
Міжрегіональної академії управління персоналом*

Чуйко І. М.

*викладач кафедри економічної кібернетики
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця*

Karpets O. S.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer of Finance Department
West Donbas Institute
of Interregional Academy of Personnel Management*

Chuyko I. M.

*Lecture of Economic Cybernetics Department
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics*

ОЦІНКА І АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ КРЕДИТІВ В УКРАЇНІ

EVALUATION AND ANALYSIS OF MODERN BANK LOANS MARKET IN UKRAINE

Анотація. У роботі проаналізовано ринок банківського кредитування в Україні, його стан та динаміку, учасників, ефективність їх діяльності. Для аналізу були використані методи групування, порівняння, метод використання абсолютних і відносних показників, графічний і табличний методи, методи багатовимірної аналізу. Результати аналізу показують, що у даний час на ринку банківського кредитування спостерігається зростання обсягів виданих кредитів, особливо нефінансовим корпораціям, однак у той же час зростає частка прострочених кредитів. Кількість банків на ринку зменшується, що свідчить про зниження їх платоспроможності та неефективність управління взагалі та кредитною діяльністю особливо. Також здійснено кластерний аналіз банків за показниками ефективності кредитної діяльності, у результаті якого виділено п'ять груп банків. Результати аналізу банківського кредитування в Україні показали, що банківська система має певні проблеми та потребує значного реформування.

Ключові слова: кредит, ринок, процентний дохід, фінансовий результат, ефективність, кластер.

Вступ та постановка проблеми. Знаходячись у центрі сучасного грошово-фінансового господарства, обслуговуючи інтереси господарюючих суб'єктів, кредит і кредитні відносини є невід'ємною складовою економічної системи України. Кредитні відносини реалізуються шляхом діяльності незалежних конкуруючих між собою комерційних кредитних установ. Банківська система України за роки незалежності стала домінуючою ланкою на ринку кредитних ресурсів. Однак динамічний розвиток банківської діяльності в Україні відбувався переважно екстенсивним шляхом. На сьогоднішній день досить актуальною є проблема реформування системи кредитування суб'єктів господарської діяльності. У таких умовах постає необхідність удосконалення кількості та спектра надання традиційних та нетрадиційних банківських послуг, механізмів їх здійснення, системи ризик-менеджменту. Кредит є невід'ємною складовою ефективного розвитку всіх сфер і галузей національної економіки України, є важливим джерелом капітальних вкладень, тому дослідження проблеми розвитку та удосконалення ринку банківського кредитування у сучасних умовах набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тенденції розвитку банківської діяльності, зокрема ринку кредиту-

вання, досліджуються багатьма вченими, аналізуються експертами. Проблемам банківського кредитування присвячені праці А.О. Єпіфанова, Д. Гладких, С.І. Кручка, В.Н. Жованикова, Н.В. Зайцева, В.І. Міщенко, В.П. Москаленка, О.І. Скічка, І. Софіщенко, В.М. Гриньової та інших науковців та практиків. Однак, незважаючи на досить високий рівень досліджень тенденцій кредитування, в умовах нестабільності зовнішньої політичного та фінансового середовища зміни відбуваються щодня, тому необхідність аналізу кредитного ринку та динаміки його розвитку залишаються в полі зору.

Метою даної роботи є аналіз сучасного стану ринку банківського кредитування в Україні, виявлення банків – лідерів з кредитування та розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності кредитної діяльності банків на даному ринку.

Результати дослідження. Проаналізувавши викладені в офіційних джерелах статистичні показники діяльності банків України [2–4], було отримано наступні результати. Станом на початок жовтня 2015 р. кількість банків в Україні, що надають послуги з кредитування, складала 182 од., 82% яких мають ліцензії (за дев'ять місяців 2015 р. було відкликано банківську ліцензію у 33 банків зі 182 (18%)). На рис. 1 зображена динаміка виданих з 2002 р. банками

України кредитів за секторами економіки. Як бачимо, різке зростання обсягів виданих кредитів спостерігається у 2006–2008 рр. – темпи приросту склали 71–74%. У 2013–2014 рр. приріст склав 11–12%, а у 2015 р. – 3,2% відносно попереднього періоду. Така динаміка повторюється для частки кредитів, виданих нефінансовим корпораціям. Обсяги кредитів, виданих іншим секторам економіки, зростають до 2009 р. із середнім темпом приросту 108,7%, а потім до 2015 р. помірно спадають із середнім темпом приросту -5,6%.

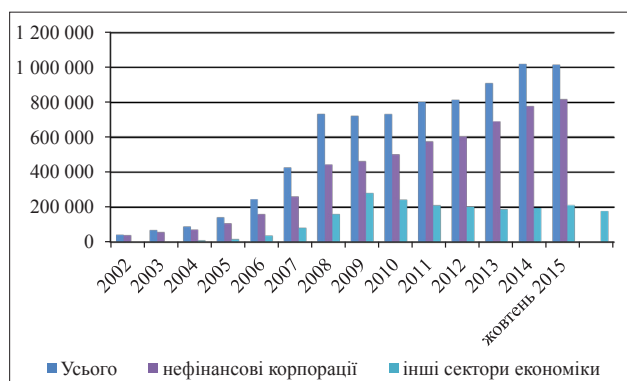

Рис. 1. Кредити, надані резидентам у 2002–2015 рр., млн. грн.

Аналіз динаміки обсягів кредитів, виданих іншим фінансовим корпораціям, показав (рис. 2), що починаючи з 2002 р. і по 2014 р. спостерігається різке зростання обсягів кредитів іншим фінансовим корпораціям, однак у 2015 р. цей показник знизився на 20,2%. Що стосується кредитів сектору загального державного управління, позитивна динаміка даного показника спостерігалась до 2010 р., а потім показник знижується у середньому на 17,2% щорічно.

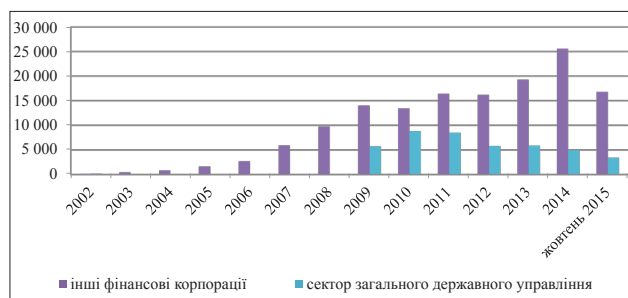

Рис. 2. Кредити, надані іншим фінансовим корпораціям та сектору загального державного управління, млн. грн.

У цілому по Україні в 2015 р. 81% виданих кредитів отримали нефінансові корпорації, 2% – інші фінансові корпорації, близько 0% – сектор загального державного управління, 17% – інші сектори економіки. Найбільша частка кредитів на початок жовтня 2015 р. (близько 91%) належить господарським товариствам, причому як у національній, так і в іноземній валюті, близько 8% – підприємствам, решта – іншим формам господарювання. За видами економічної діяльності у 2015 р. спостерігався наступний розподіл кредитних ресурсів: 33,48% – оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, 25,09% – переробна промисловість, 9,27% – операції з нерухомим майном, 6,14% – сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство, 5,73% – професійна, наукова та

технічна діяльність, 5,26% – будівництво, решта – інші види діяльності.

Динаміка обсягів кредитів нефінансовим корпораціям з 2002 р. щорічно зростає у середньому на 29% (рис. 3).

Серед регіонів України найбільше у 2015 р. було видано кредитів нефінансовим корпораціям у Київській області та м. Київ (55,57%) та Дніпропетровській області (18,45%). Найменші обсяги зафіксовані у Рівненській (0,38%) та Тернопільській (0,42%) областях. За показником обсягів кредитів фінансовим корпораціям лідером також є Київська область і м. Київ (81,9%), Дніпропетровська (4,96%) та Одеська (5%) області. Київська та Дніпропетровська області є лідерами кредитного ринку і за іншими секторами економіки.

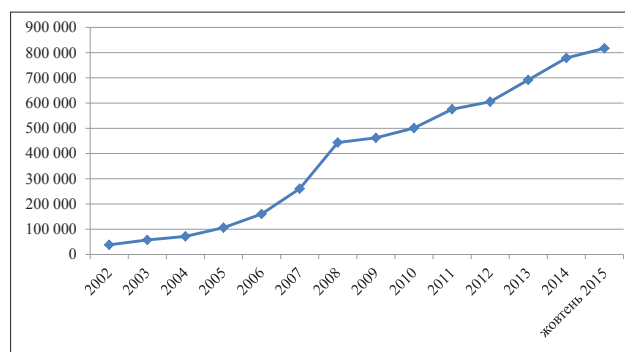

Рис. 3. Динаміка кредитів, наданих нефінансовим корпораціям, млн. грн.

Результати аналізу структури кредитів, виданих домашнім господарствам, за цільовим призначенням свідчать, що за регіонами України станом на 1 жовтня 2015 р. лідером за всіма напрямками кредитування виступають Київська область та м. Київ, де домашніми господарствами використано 23,02% загального обсягу кредитів домашнім господарствам України на споживче кредитування, 13,66% – на іпотечне кредитування, 11,21% – на придбання, будівництво та ремонт нерухомості. Одеська область є другою за обсягами використання кредитних коштів на нерухомість та іпотечне кредитування, а за часткою споживчого кредитування її випереджає Дніпропетровська область.

Частка іпотечних кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих домогосподарствам, протягом 2009–2015 рр. становила від 29% до 55%. Найбільший відсоток серед іпотечних кредитів (більше 82%) мали кредити тривалістю від п'яти років, до одного року – від 2% до 6%. Частка інших кредитів протягом даного періоду була незмінною на рівні 2%.

На рис. 4 наведено динаміку доходів та витрат банків України та фінансового результату їх діяльності. Як бачимо, у 2009–2011 рр. банки працювали збитково, оскільки цей період характеризується глибокою фінансовою кризою в країні. У 2009 р. збитки перевищили 38 млрд. грн. і зменшились до 7,7 млрд. грн. у 2011 р. У 2012–2013 рр. ситуація покращилась, діяльність банківської системи була прибутковою, але вже у 2014–2015 рр. знову зросли збитки банків і перевищили 52 млрд. грн. Така ситуація пояснюється збитками банківської системи у зв'язку із закриттям відділень у АР Крим та Луганській і Донецькій областях, нестійким фінансовим станом у країні, політичною та економічною нестабільністю, падінням довіри населення як до банківської системи, так і до державного управління в цілому.

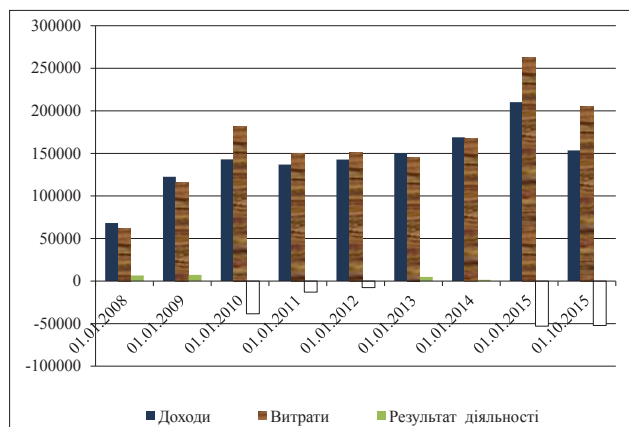

Рис. 4. Доходи та витрати банків України у 2007–2015 рр., млн. грн.

Виходячи з проаналізованих фінансових результатів, маємо наступну динаміку рентабельності активів (рис. 5). У 2011, 2014–2015 рр. показник рентабельності активів має від’ємні значення, що підтверджує фінансові втрати банків у дані періоди.

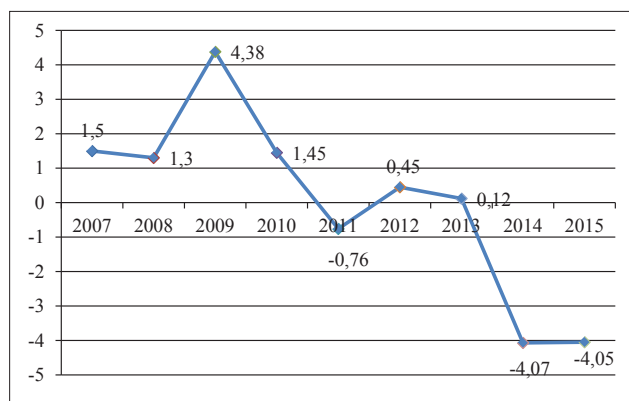

Рис. 5. Динаміка коефіцієнта рентабельності активів банків України за 2007–2015 рр., %

У табл. 1 наведено результати аналізу доходів та витрат банків України за три квартали 2015 р.

Збиток по системі банків за I квартал 2015 р. становив 80,9 млрд. грн. Зростання сумарного збитку по системі банків обумовлено значними обсягами відрахувань у резерви. За січень–квітень поточного року відрахування у резерви у п’ять разів перевищили обсяги відрахувань за відповідний період минулого року. Збиток по системі банків за II квартал 2015 р. становив 30,5 млрд. грн. На фінансовий результат системи банків негативно вплинули збитки банків, які віднесено до категорії неплатоспроможних і в яких були запроваджені тимчасові адміністрації, – 68,4 млрд. грн. Без урахування збитків цих банків збиток по системі банків становив 14,2 млрд. грн. Збиток по системі банків за III квартал 2015 р. становив 52,2 млрд. грн., який сформувався головним чином за рахунок значних обсягів відрахувань у резерви на можливі втрати від активних операцій.

Проаналізуємо склад доходів банків за I–III квартали 2015 р. Найбільшу частку доходу складають процентні доходи. У I кварталі 2015 р. їх частка складала 55%, у II кварталі – 68%, а у III – 72%, що свідчить про значну роль кредитної діяльності у забезпеченні прибутковості банківської системи України.

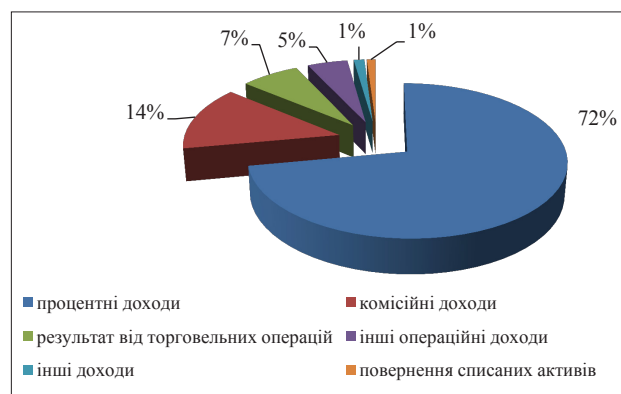

Рис. 6. Склад доходів банків України за III квартал 2015 р.

У табл. 2 наведено чисельні значення економічних нормативів банківської діяльності у III кварталі 2015 р. Значення нормативу достатності регулятивного капіталу

Таблиця 1

Склад доходів та витрат банків України у 2015 р.

№	Показники	на 1.04.2015		на 1.07.2015		На 1.10.2015	
		Сума (млн. грн.)	%	Сума (млн. грн.)	%	Сума (млн. грн.)	%
1	ДОХОДИ	77 511	100	119 834	100	153 457	100
1.1	процентні доходи	42 635	55	81 992	68,4	110 649	72,1
1.2	комісійні доходи	8 771	11,3	15 256	12,7	21 288	13,9
1.3	результат від торговельних операцій	20 831	26,9	13 005	10,9	10 680	7
1.4	інші операційні доходи	4 070	5,2	6 710	5,6	7 324	4,8
1.5	інші доходи	613	0,8	1 618	1,3	1 932	1,2
1.6	повернення списаних активів	591	0,8	1 253	1,1	1 584	1
2	ВИТРАТИ	158 403	100	201 808	100	205 685	100
2.1	процентні витрати	29 598	18,7	53 965	26,7	71 809	34,9
2.2	комісійні витрати	1 479	0,9	2 851	1,4	4 292	2,1
2.3	інші операційні витрати	3 339	2,1	7 032	3,5	9 028	4,4
2.4	загальні адміністративні витрати	9 819	6,2	19 309	9,6	27 212	13,2
2.5	відрахування в резерви	114 312	72,2	118 450	58,7	92 995	45,2
2.6	податок на прибуток	-144	-0,1	201	0,1	349	0,2
3	ЧИСТИЙ ПРИБУТОК (ЗБИТОК)	-80 892	x	-81 974	x	-52 228	x

не досягає нижню межу у 10%, оскільки банки України мають недостатньо регулятивного капіталу порівняно з нормативними 120 млн. грн.

За нормативами ліквідності Н4, Н5, Н6 усі розрахункові показники задовольняють висунутим вимогам. Розрахункові значення нормативів Н7 та Н8 також відповідають вимогам. Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами перевищує допустимий рівень 25% починаючи із серпня 2015 р. Решта нормативів задовольняють вимогам НБУ.

Проведений аналіз економічних нормативів діяльності банків України свідчить про достатньо високий рівень кредитного ризику. Тобто оскільки процентні доходи займають суттєву частку доходів банків, вони продовжують кредитувати, навіть незважаючи на перевищення допустимого рівня ризику. У такому випадку ще більш актуально постає питання про формування ефективного управління кредитною діяльністю з урахуванням можливих ризиків та розробці заходів щодо їх запобігання.

Наступним етапом аналізу ринку банківських кредитів є розбиття множини банків України на класи з використанням кластерного аналізу, який дозволяє виділити близькі за рівнем досліджуваних показників групи банків. Алгоритм кластерного аналізу наведений на рис. 7. Ціль

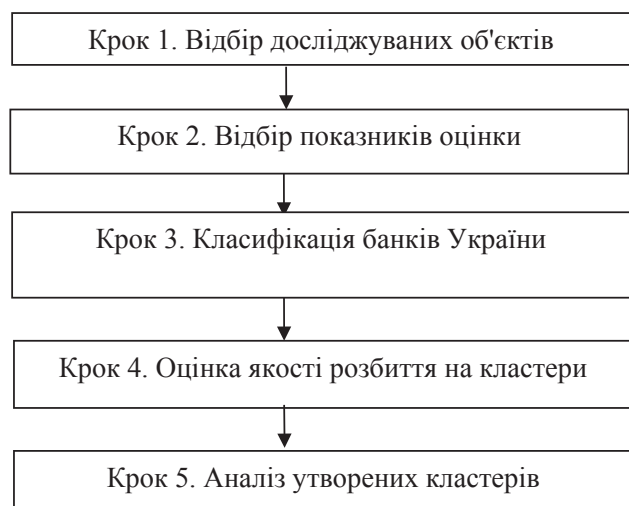

Рис. 7. Алгоритм кластерного аналізу банків України [1]

кластеризації полягає у спробі виявити класи банків – учасників ринку банківських кредитів за ефективністю кредитної діяльності. Відповідно до алгоритму, першим кроком є визначення множини досліджуваних банків для аналізу їх діяльності. На другому етапі здійснюється відбір показників для оцінки. Статистичні дані для аналізу використовуємо з офіційних джерел – сайту НБУ та аналітичних матеріалів про банківський сектор України [2–4]. Аналіз здійснюватимемо за даними I–III кварталів 2015 р.

Проаналізувавши викладені в офіційних джерелах показники діяльності банків, літературні джерела з оцінки ефективності кредитної діяльності, зроблений висновок про доцільність використання на даному кроці наступної групи показників: активи; грошові кошти; надані кредити; капітал; фінансовий результат діяльності; резерви під заборгованість за кредитами; чистий процентний дохід.

Метод реалізується в пакеті прикладних програм Statistica завдяки модулю Cluster Analysis. Для аналізу використовуємо дані показники для 147 банків України. На рис. 8 наведено графіки середніх значень показників, що обґрунтовує вибір кількості кластерів.

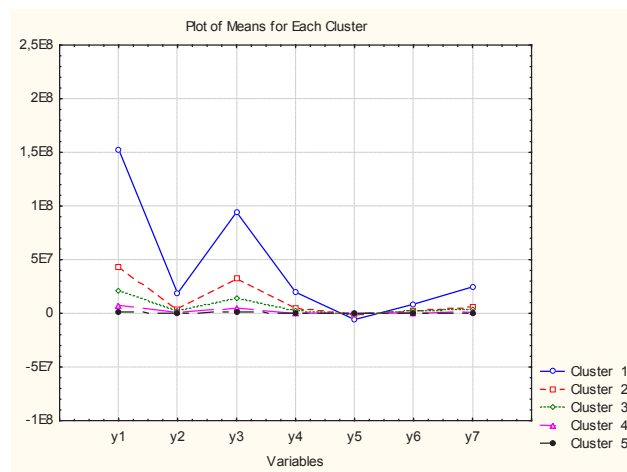

Рис. 8. Графічний розподіл показників для кожного кластеру

У результаті реалізації методу були сформовані наступні кластери: кластер банків із найвищою ефективністю кредитної діяльності (В); кластер банків із рівнем

Таблиця 2

Значення економічних нормативів по системі банків України за 2015 р.

№ з/п	Норматив		на 01.08	на 01.09	на 01.10
1	Н1	Регулятивний капітал (млн. грн.)	97782,82	92128,7	82442,6
2	Н2	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10%)	8.03	7.88	7.09
3	Н4	Норматив миттєвої ліквідності (не менше 20%)	56.80	60.69	61.26
4	Н5	Норматив поточної ліквідності (не менше 40%)	75.41	76.35	69.33
5	Н6	Норматив короткострокової ліквідності (не менше 60%)	81.77	82.25	83.80
6	Н7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25%)	23.08	23.25	23.27
7	Н8	Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	675.06	707.36	819.95
8	Н9	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (не більше 25%)	20.26	28.96	38.60
9	Н11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15%)	0.00	0.002	0.002
10	Н12	Норматив загальної суми інвестування (не більше 60%)	2.74	2.65	2.50

Перелік банків України що увійшли до кластерів 1–4

Номер кластеру	Назва банку	Номер кластеру	Назва банку
1-B	ПРИВАТБАНК	4-НС	УКРІНБАНК
	ОЩАДБАНК		МЕГАБАНК
	УКРЕКСІМБАНК		УНІВЕРСАЛ БАНК
3-С	УКРСИББАНК		КРЕДОБАНК
	ОТП БАНК		ДІАМАНТ БАНК
	УКРГАЗБАНК		ВБР
	ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА		КЛПРИНГОВИЙ ДІМ
	ПІВДЕННИЙ		ПРАВЕКС-БАНК
2-BC	ІНГ БАНК УКРАЇНА		НАЦІОНАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ
	ДЕЛЬТА БАНК		4-НС
	ПРОМІНВЕСТБАНК	ІМЕКСБАНК	
	UniCredit (УКРСОЦБАНК)	ФІДОБАНК	
	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	СІПБАНК (УКРАЇНА)	
	СБЕРБАНК РОСІЇ	ХРЕЩАТИК	
	АЛЬФА-БАНК	КИЇВСЬКА РУСЬ	
	ВТБ БАНК	РОДОВІД БАНК	
НАДРА	ЗЛАТОБАНК		
4-НС	ПУМБ	4-НС	БАНК КРЕДИТ ДНІПРО
	ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ		ПЛАТИНУМ БАНК
	ПРОКРЕДИТ БАНК		ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ
	БАНК ВОСТОК		УПБ

ефективності кредитної діяльності, що вище середньої (BC); кластер банків із середнім рівнем ефективності кредитної діяльності (C); кластер банків із рівнем ефективності кредитної діяльності, що нижче середньої (НС); кластер банків із низькою ефективністю кредитної діяльності (Н). Результати об'єднання банків у чотири перші кластери представлені в табл. 3, решта банків утворили кластер із низькою ефективністю кредитної діяльності.

Отримана класифікація банків дозволила виявити групи лідерів на ринку банківських послуг. До першого кластеру з найвищими показниками ефективності кредитної діяльності увійшли визнані лідери ринку банківського кредитування, серед яких «ПриватБанк», «Ощадбанк» та «Укрексімбанк». До другого кластеру увійшли 10 банків з обсягами кредитної діяльності, що мають рівень вище середнього.

До другого кластеру увійшли 10 банків з обсягами кредитної діяльності, що мають рівень вище середнього. Третій кластер із середнім рівнем кредитної привабливості сформували шість банків: «Укрсиббанк», «ОТП Банк», «Укргазбанк», «ІНГ-банк Україна», банк «Фінансова Ініціатива» та банк «Південний». Однак слід відзначити, що за даними на початок жовтня 2015 р., серед банків другого кластеру є два банки у процесі ліквідації – «Дельта-Банк» та «Надра», а банк «Фінанси і кредит» має тимчасову адміністрацію. Серед банків 4-го кластеру є банки, що ліквідуються у 2015 р. – «ВіЕйБі Банк», «Імексбанк», банк «Київська Русь», «Златобанк». Решта банків увійшли до п'ятого кластеру з низькою ефективністю кредитної діяльності.

Висновки. Здійснений аналіз діяльності банків на ринку банківського кредитування дозволив сформулювати основні проблеми, що постають перед банками. До таких слід віднести перш за все недосконалість законодавчої бази щодо кредитних механізмів. Особливо слабкими є законодавчі основи процесу забезпечення кредитів, питань контролю у процесі кредитування, повернення та передбачення інфляційних ризиків. Ці питання потребу-

ють підвищеної уваги, особливо в умовах нестабільного зовнішнього середовища, в якому сьогодні функціонують банки. Другою причиною низької ефективності кредитної діяльності банків є видача кредитів неплатоспроможним або недобросовісним позичальникам. Для уникнення цієї проблеми банкам слід розробити та затвердити ряд внутрішніх положень щодо критеріїв та методики оцінки фінансового стану позичальників, перевірки їх платоспроможності та адекватно планувати резерви під кредитні ризики. По-третє, однією з найбільш важливих причин низької ефективності кредитування є завелика частка проблемних кредитів у кредитному портфелі банків. Для розв'язання даної проблеми банкам необхідно чітко контролювати допустимий рівень проблемних кредитів у загальному обсязі, також бути обережними з пільговими ставками або строками погашення, що пропонуються для залучення клієнтів. Четвертою відзначимо проблему недотримання кредитних принципів та гонитвою за доходами, що викликають, як наслідок, другу та третю проблеми. У цьому разі також рекомендовано банкам здійснювати чіткий контроль над обсягом позичок з неналежними ризиками або незадовільними строками погашення. По-п'яте, важливою проблемою є неякісний аналіз або відбір ризиків у процесі формування кредитного портфелю. Для захисту від збитків у такому разі банкам рекомендована диверсифікація кредитного портфелю. Ще однією важливою проблемою у процесі банківського кредитування є некомпетентність та невідповідність займаним посадам банківських працівників, яка може призвести до багатьох як названих вище, так і інших проблем. Якісний відбір персоналу банку на місцях та проведення постійного, жорсткого контролю НБУ над відповідністю керівників, головних бухгалтерів банків визначеним професійним вимогам для зайняття зазначених посад повинні завадити виникненню таких проблем у банках. Це далеко не повний перелік виявлених проблем у процесі здійснення банківського кредитування, але вже вплив на вказані слабкі місця дозволить банкам отримувати

вати більше прибутків від кредитування та підвищувати рівень своєї фінансової стабільності.

На державному рівні необхідно також здійснити певні кроки для забезпечення фінансової стабільності банківської системи України та розвитку банківського кредитування,

наприклад: запровадити державне обмеження відсотків за кредитами та здійснювати контроль дотримання цього обмеження; удосконалити процедури санації, реорганізації та ліквідації банків; запровадити стимули для комерційних банків, які кредитують інноваційні проекти, та ін.

Список використаних джерел:

1. Многомерные статистические методы : [учебник] / А.М. Дубров, В.С. Мхитарян, Л.И. Трошин. – М. : Финансы и статистика, 2000.
2. Звіти Національного банку України / Національний банк України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
3. Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України) за 9 місяців 2015 р. / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
4. Показники діяльності банків // Банківська статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bankografo.com/analiz-bankiv/bankivska-statystyka>.

Аннотация. В работе проанализированы рынок банковского кредитования в Украине, его состояние и динамика, участники, эффективность их деятельности. Для анализа были использованы методы группировки, сравнения, метод использования абсолютных и относительных показателей, графический и табличный методы, методы многомерного анализа. Результаты анализа показывают, что в настоящее время на рынке банковского кредитования наблюдается рост объемов выданных кредитов, особенно нефинансовым корпорациям, однако в то же время растет доля просроченных кредитов. Количество банков на рынке уменьшается, что свидетельствует о снижении их платежеспособности и неэффективности управления в целом и кредитной деятельностью в частности. Также осуществлен кластерный анализ банков по показателям эффективности кредитной деятельности, в результате которого выделено пять групп банков. Результаты анализа банковского кредитования в Украине показали, что банковская система имеет определенные проблемы и требует существенного реформирования.

Ключевые слова: кредит, рынок, процентный доход, финансовый результат, эффективность, кластер.

Summary. The paper analyzes bank lending market in Ukraine, its status and trends, participants, their effectiveness. For the analysis methods used grouping, comparison, method of use of absolute and relative performance, graphical and tabular methods, methods of multivariate analysis. Results of the analysis show that currently there is a market of bank lending growth in loans, especially non-financial corporations, but at the same time increasing the share of overdue loans. The number of banks in the market decrease, indicating that the decline in their solvency and ineffective management of credit activity in general and in particular. Also, cluster analysis made by banks performing credit activities, which resulted in five groups selected banks. The analysis of bank loans in Ukraine showed that the banking system has some problems and needs significant reform.

Key words: credit, market, interest income, financial results, performance, cluster.